

«Καναδός δημοσιογράφος με σπουδές στο Παρίσι», ήταν τα διαπιστευτήριά του. Συχνός επισκέπτης του Λέοντα Τρότσκι, στο σπίτι του στην πόλη του Μεξικού, φαινόταν να κρέμεται από τα χείλη του πιο διάσημου κομμουνιστή εξόριστου επαναστάτη. Εκείνο το μοιραίο βράδυ, 20 του Αυγούστου του 1940, ο δημοσιογράφος έβγαλε ένα όπλο και πυροβόλησε κατάστηθα τον ομιλητή. Ο Λέων Τρότσκι έγειρε βαριά πληγωμένος. Υπέκυψε την επόμενη μέρα, ψιθυρίζοντας:

«Η Δ' Διεθνής θα νικήσει».

Σχεδόν κανένας δεν ασχολήθηκε με τον δολοφόνο. Οι κατάρες και η κριτική στράφηκαν προς αυτόν που όπλισε το φονικό χέρι. Κανένας ποτέ δεν είχε την παραμικρή αμφιβολία ότι πίσω από τη δολοφονία του Τρότσκι κρυβόταν ο πανίσχυρος άνδρας της Σοβιετικής Ένωσης: Ο Ιωσήφ Στάλιν. Ποτέ δεν του είχε συγχωρήσει ότι ο Λένιν αλλά και ο κόσμος σεβόταν και θαύμαζε τον Τρότσκι περισσότερο από εκείνον.

Γόνος εβραϊκής ρωσικής οικογένειας, ο Λέιβα Μπρονστάιν γεννήθηκε το 1879, χρονιά που η πολιτική οργάνωση του μεγάλου φιλόσοφου και μελετητή του ιστορικού υλισμού Πλεχάνοφ, «Ζέμλια Βόλια» (Γη και Ελευθερία), διασπάστηκε με αποτέλεσμα να προκύψει η «Ναρόντναγια Βόλια» (Λαϊκή Ελευθερία), λαϊκιστική οργάνωση με επαναστατικούς προσανατολισμούς. Τον επόμενο χρόνο, η Ναρόντναγια απέκτησε στρατιωτικό σκέλος. Τα μέλη της προδόθηκαν στα 1883, συνελήφθησαν, οι πολλοί εκτελέστηκαν, οι περισσότεροι φυλακίστηκαν, κάποιοι εξορίστηκαν στο Νικολάγεβο, όπου προσπάθησαν να ανασυνταχθούν.

Ο Λέιβα Μπρονστάιν σπούδασε στην Οδησό και, στα 1896, έφτασε στο Νικολάγεβο, όπου οι εξόριστοι της «Ναρόντναγια Βόλια» τον πλησίασαν. Το αποτέλεσμα ήταν ο Λέιβα Μπρονστάιν να ζυμωθεί με τις επαναστατικές ιδέες αλλά και να διευρύνει τις επαφές του. Οι θέσεις των εξοριστών δεν τον κάλυπταν. Ανακάλυψε τον Μαρξ και βυθίστηκε στη μελέτη του μαρξισμού. Μέσα σ' ελάχιστο χρόνο, μετείχε ενεργά στη διακίνηση των ιδεών και προπαγάνδιζε στα στέκια των εργατών. Είχε γεννηθεί ο Λέων Τρότσκι.

Το Νικολάγεβο, όμως, είναι μικρός τόπος και η τσαρική αστυνομία διέθετε παντού μάτια και αφτιά. Τον Ιανουάριο του 1898, τον συνέλαβαν. Κλείστηκε στις φυλακές της Οδησού κι έπειτα της Μόσχας. Στα 1900, τον εξόρισαν στη Σιβηρία. Από εκεί, κατάφερε να συνδεθεί

με τη σύνταξη της «Ισκρα», τότε οργάνου επαναστατικής ζύμωσης και συσπείρωσης των μαρξιστών με επικεφαλής τον Πλεχάνοφ που εκπροσωπούσε την παλιά γενιά και τον Λένιν, ηγέτη των νέων επαναστατών. Τους έστειλε συνεργασίες που δημοσιεύονταν με το ψευδώνυμο Πέρο.

Στα 1902, δραπέτευσε. Μετακινιόταν συνέχεια στις πόλεις Σαμάρα, Χάρκοβο, Πολτάβα, Κιέβο, ώσπου ο Λένιν του παράγγειλε να πάει στη Ζυρίχη της Ελβετίας. Το φθινόπωρο, βρισκόταν στο Λονδίνο, συνεργάτης στην «Ισκρα» και συνομιλητής του Λένιν που διαπίστωσε και προσωπικά τις ρητορικές του ικανότητες. Τον έστειλε στο Παρίσι να κάνει διάλεξη για τον ιστορικό υλισμό. Τα πήγε περίφημα. Ξεκίνησε ένας γύρος διαλέξεων στις παροικίες Ρώσων φοιτητών στις Βρυξέλλες, τη Λιέγη και σε πόλεις της Ελβετίας και της Γερμανίας. Με πρόταση του Λένιν και αποδοχή της από τον Πλεχάνοφ, ο Τρότσκι έγινε μέλος της συντακτικής επιτροπής της «Ισκρα».

Το καθοριστικό συνέδριο των σοσιαλδημοκρατών έγινε στα 1903, στις Βρυξέλλες αρχικά και στο Λονδίνο στη συνέχεια. Η διάσπαση σε μπολσεβίκους με ηγέτη τον Λένιν και μενσεβίκους με τον Πλεχάνοφ επικεφαλής, βρήκε τον Τρότσκι στη μέση, να προσπαθεί να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα. Οι επαφές του με τον Λένιν διακόπηκαν. Το μεγαλύτερο διάστημα του 1904 αναλώθηκε σε ιδεολογικές συζητήσεις με σκοπό την επανένωση. Τον Σεπτέμβριο, έκοψε κάθε επαφή με τους μενσεβίκους.

Το 1905 μπήκε ζοφερό για την τσαρική Ρωσία. Η ήττα στον ρωσοϊαπωνικό πόλεμο και η πτώση του Πορτ Άρθουρ μαζί με την άθλια οικονομική κατάσταση, οδήγησαν στη γενική απεργία που εξελίχθηκε στη μεγάλη πορεία προς τα ανάκτορα της Αγίας Πετρούπολης και τη σφαγή των άοπλων απεργών από την φρουρά του τσάρου. Ήταν η «Ματωμένη Κυριακή» που ώθησε τον Τρότσκι να ξαναγυρίσει κρυφά στη Ρωσία. Συνδέθηκε με τον Κράσιν, μέλος της Κεντρικής Επιτροπής των μπολσεβίκων, και συνεργάστηκε με την παράνομη οργάνωση του Κιέβου. Προδόθηκαν. Ο Τρότσκι πρόλαβε να διαφύγει στη Φιλανδία. Η μεγάλη απεργία του Οκτωβρίου του 1905 και τα ανοίγματα του τσάρου τον ξανάφεραν στη Ρωσία. Αυτή τη φορά, στην Πετρούπολη, όπου, στις 13 Οκτωβρίου, δημιουργήθηκε το πρώτο σοβιέτ εργατών.

Ξεκίνησε απροκάλυπτη επαναστατική δράση ως δημοσιογράφος και ρήτορας. Η δημοτικότητά του ανέβηκε κατακόρυφα. Τον συνέλαβαν. Κλείστηκε στις φυλακές Πέτρου και Παύλου κι έπειτα πέρασε από δίκη. Κράτησε αντρίκεια στάση, ουσιαστικά μαστίγωσε τους δικαστές του. Φυσικά και καταδικάστηκε: Σε στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων και εξορία. Είχε γίνει όμως εξαιρετικά δημοφιλής στις τάξεις των εργατών και των καταπιεσμένων. «Περισσότερο και από τον Λένιν», γράφει ο Ανατόλι Λουνατσέφσκι,

μεγάλος Ρώσος επαναστάτης και συγγραφέας, επίτροπος του λαού για την εκπαίδευση, μέλος της επιτροπής των σοφών το 1929 και ακαδημαϊκός. Ο Λουνатσέφσκι σημειώνει ότι τη χρονιά εκείνη (1905 - 1906), ο Τρότσκι ήταν σεβαστός, επειδή σχεδόν αλάνθαστα ανέλυε την πολιτική κατάσταση και υποδείκνυε τις σωστές κινήσεις.

Ελάχιστα έμεινε στον τόπο εξορίας του ο Τρότσκι. Δραπέτευσε γι' άλλη μια φορά. Στα 1907, βρισκόταν ήδη στο Λονδίνο, μέλος του 9ου συνεδρίου του κόμματος και σύντροφος της Ρόζας Λούξεμπουργκ, Γερμανίδας ηγέτιδας των Σπαρτακιστών. Πέρασε στη Βιέννη, όπου έμελλε να ζήσει τα επόμενα χρόνια. Στα 1908, μαζί με τον Γιόφε, άρχισαν να εκδίδουν την «Πράβντα» (συνώνυμη με εκείνη που επρόκειτο να εκδοθεί τον Απρίλιο του 1912, ως όργανο των μπολσεβίκων). Την τύπωναν σε 8.000 αντίτυπα και την έστελναν λαθραία στη Ρωσία, ενώ μενσεβίκοι και μπολσεβίκοι τον έκαναν χάζι και τον αποκαλούσαν «ρομαντικό ιδεόληπτο» (νοσηρά και αθεράπευτα ιδεολόγο).

Στα 1912, ο Τρότσκι βρέθηκε στα Βαλκάνια, πολεμικός ανταποκριτής της εφημερίδας «Κιέβσκαγια Μισλ». Τότε είναι που γνώρισε από κοντά τους Σέρβους, τους Ρουμάνους αλλά και την αγριότητα του πολέμου. Στα 1914 ήταν στη Ζυρίχη, ιδρυτικό μέλος της διεθνιστικής οργάνωσης «Ομόνοια» και βασικός συντάκτης του μανιφέστου εναντίον του πολέμου και του σοσιαλπατριωτισμού. Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος όμως ερχόταν αναπόφευκτος. Τον Νοέμβριο, στάλθηκε πολεμικός ανταποκριτής με έδρα το Παρίσι. Εκεί, παράλληλα με τις ανταποκρίσεις του στην «Κιέβσκαγια Μισλ», έγινε συνεργάτης της «Νασέ Σλόβα», σφοδρός αντιπολεμικός αρθρογράφος που με τα γραπτά του έδωσε ώθηση στο αντιπολεμικό κίνημα των Γερμανών Σπαρτακιστών και των Γάλλων της «Επιτροπής για την επανάληψη των διεθνών σχέσεων». Είχε ήδη γίνει πονοκέφαλος για τους κρατούντες.

Τον Σεπτέμβριο του 1916, με υπόδειξη της ρωσικής πρεσβείας, η γαλλική αστυνομία τον συνέλαβε και τον εκτόπισε στην Ισπανία. Με το που πέρασε τα γαλλοϊσπανικά σύνορα, τον συνέλαβαν οι Ισπανοί, τον φόρτωσαν σε ένα καράβι και τον έστειλαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Βρέθηκε στη Νέα Υόρκη, όπου ήδη δρούσε ο Μπουχάριν ως εκδότης της «Νόβοϊ Μιρ». Έπιασε δουλειά. Για λίγο. Τον επόμενο Φεβρουάριο, έφτασαν τα νέα για την «Φεβρουριανή επανάσταση» στη Ρωσία. Έβγαλε εισιτήριο για την Ευρώπη με ένα νορβηγικό πλοίο της γραμμής. Οι Αμερικανοί αστυνομικοί τον κατέβασαν από το καράβι και τον έστειλαν στον Καναδά, σε στρατόπεδο Γερμανών αιχμαλώτων. Στις 29 Απριλίου, τον διέταξαν να εγκαταλείψει τη χώρα. Αυτό ήθελε κι αυτός.

Συνωμότης με πείρα, διέσχισε τις εμπόλεμες περιοχές και βρέθηκε πολύ σύντομα στην Πετρούπολη, όπου δεν τον είχαν ξεχάσει. Με συνοπτικές διαδικασίες, έγινε μέλος της Εκτελεστικής Επιτροπής του σοβιέτ που είχε επανασταθεί. Τον Ιούλιο, τον συνέλαβαν. Η

κυβέρνηση του Κερένσκι αυτή τη φορά. Το αποτυχημένο δεξιό πραξικόπημα του Κορνίλοφ εξανάγκασε τον Κερένσκι να αποφυλακίσει όλους τους αριστερούς, καθώς αυτοί κυρίως είχαν αποτρέψει τον κινηματία. Αυτή τη φορά, ο Τρότσκι έγινε πρόεδρος του σοβιέτ της Πετρούπολης, προσχώρησε οριστικά στους μπολσεβίκους και βρέθηκε πρόεδρος της Επαναστατικής Επιτροπής που οργάνωσε και συντόνισε την επανάσταση του Οκτώβρη στην πρώην τσαρική πρωτεύουσα.

Με την επικράτηση των μπολσεβίκων, ο Λένιν τον όρισε υπουργό Εξωτερικών και διαπραγματευτή της ειρήνης με τους Γερμανούς. Απειλήθηκε διάσπαση, καθώς οι μισοί ήθελαν ανακωχή με κάθε θυσία και οι άλλοι μισοί απαιτούσαν μη συνδιαλλαγή με τον κáιζερ. Ο Τρότσκι τους συμβίβασε με σύνθημα το θρυλικό «Ούτε πόλεμος ούτε ειρήνη», αυτό που, μερικές δεκαετίες αργότερα, ο Ανδρέας Παπανδρέου θα ονόμαζε «μη πόλεμο». Το τέλος του πολέμου χωρίς συνθηκολόγηση συμφωνήθηκε στο Μπρεστ Λιτόφσκ με ικανοποιημένες όλες τις πλευρές.

Την επανάσταση όμως απειλούσαν ήδη η αντεπανάσταση και οι εξωτερικοί εχθροί που έβλεπαν ότι ο κομμουνισμός δεν ήταν μόνο ρωσική εσωτερική υπόθεση. Έχοντας εμπιστοσύνη στο στρατηγικό μυαλό του Τρότσκι, όπως αυτό είχε δουλέψει τόσο στο επίπεδο πολιτικού σχεδιασμού, όσο και σε θέματα οργάνωσης της επανάστασης στην Πετρούπολη, ο Λένιν τον πρότεινε να αναλάβει επίτροπος Στρατιωτικών και Ναυτικών.

Μέσα σε λίγο διάστημα, ο Τρότσκι οργάνωσε τον κόκκινο στρατό, ανασυγκρότησε το ναυτικό, αναδιοργάνωσε το κατεστραμμένο σιδηροδρομικό δίκτυο κι άρχισε τις μάχες, νικώντας τον ένα μετά τον άλλο τους εχθρούς της επανάστασης, εσωτερικούς και εξωτερικούς. Σώζοντας και την Πετρούπολη που κινδύνευε με κατάληψη από τους αντιπάλους, σταθεροποίησε τη σοβιετική εξουσία. Τον ίδιο καιρό κι ενώ ακόμα ο εμφύλιος μαινόταν, ο Τρότσκι υποστήριζε ότι πρέπει να εγκαταλειφθεί ο «πολεμικός κομμουνισμός» και η δήμευση των δημητριακών να αντικατασταθεί από φορολόγησή τους. Η πρόταση απορρίφθηκε στις αρχές του 1920. Την επανέφερε το 1921. Αυτή τη φορά εγκρίθηκε. Ξεκίνησε η «νέα οικονομική πολιτική».

Ο Λένιν τον θαύμαζε και τον προετοιμάζε για διάδοχό του. Τον ίδιο καιρό όμως ο Στάλιν δούλευε σε πιο ρεαλιστικά μονοπάτια και προσεταιριζόταν την γραφειοκρατία, καθώς η υγεία του Λένιν χειροτέρευε και το τέλος αναμενόταν. Επήλθε τον Ιανουάριο του 1924. Ο Στάλιν κατάφερε ώστε η διαθήκη του Λένιν να μη διαβαστεί στην κρίσιμη συνεδρίαση. Ο Αλεξέι Ρίκοφ ορίστηκε πρόεδρος του Συμβουλίου των Κομισαρίων του Λαού, ενώ επελέγη η «τρίκα των καθαρών» που θα χειριζόταν στο εξής τις τύχες του κράτους και της επανάστασης: Ιωσήφ Στάλιν, Λέον Καμένεφ, Γκριγκόρι Ζινόβιεφ.

Πρώτη πράξη της τριανδρίας ήταν να καταδικάσουν την αριστερή αντιπολίτευση του Τρότσκι που κατηγορούσε την αυξανόμενη επιβολή της γραφειοκρατίας και κάποιες επιλογές στην οικονομική πολιτική. Σε λίγο, ο Στάλιν έμεινε μόνος κυρίαρχος του παιχνιδιού. Τον Ιανουάριο του 1925, «απάλλαξε» τον Τρότσκι από τα καθήκοντά του ως Επιτρόπου των Στρατιωτικών. Τον Μάιο, τον έστειλε στις ακίνδυνες θέσεις του προέδρου της επιτροπής παραχωρήσεων, του αρχηγού της ηλεκτροτεχνικής διεύθυνσης και του προέδρου της επιστημονικής και τεχνικής διεύθυνσης βιομηχανίας.

Ταυτόχρονα, ο Στάλιν προωθούσε τον «σταλινισμό», τη θεωρία για τον σοσιαλισμό σε μια μόνο χώρα. Ο Τρότσκι αντέτασσε τη διεθνιστική ουσία του μαρξισμού. Η κριτική ήταν σφοδρή και επεκτεινόταν και στις πρακτικές μιας «αγγλωσικής επιτροπής συνδικάτων», καθώς και στην τακτική της Γ' Διεθνούς σε σχέση με την επανάσταση στην Κίνα, όπου είχαν διαλυθεί όλες οι κομμουνιστικές οργανώσεις, καθώς στηριζόταν μόνο η Κουομιτάγκ του εθνικιστή Τσαγκ Κάι Σεκ.

Ο έντονος αγώνας ανάμεσα στον Στάλιν και στον Τρότσκι έληξε τον Ιανουάριο του 1928, όταν ο πρώτος πέτυχε την πλειοψηφία στο 15ο συνέδριο, καθιστώντας μειοψηφία την «παλιά φρουρά» που εστήριζε τον αντίπαλό του. Η Γκεπεού συνέλαβε τον Τρότσκι και τον έστειλε εξορία στα σύνορα με την Κίνα. Ένα χρόνο αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1929, ο Τρότσκι απελαυνόταν στην Τουρκία με την κατηγορία της «αντεπαναστατικής δράσης». Έμεινε στα Πριγκιποννήσια τέσσερα χρόνια, ώσπου να καταφέρει να καταφύγει στο Παρίσι. Στα 1935, βρέθηκε στη Νορβηγία. Κάποια στιγμή, κι εκεί τον συνέλαβαν. Στις 9 Ιανουαρίου του 1937, πατούσε το πόδι του στο Μεξικό.

Στο μεταξύ, ο Στάλιν ξεκαθάριζε το τοπίο: Με μόνη απόδειξη την «ομολογία της ενοχής» τους, 17 παλιοί σύντροφοι του Λένιν καταδικάστηκαν για «τροτσκισμό» και εκτελέστηκαν στις 30 Ιανουαρίου του 1937. Τους επόμενους μήνες εκτελέστηκαν στη Μόσχα άλλοι 200. Στις 14 Μαρτίου του 1938, εκτελέστηκε και ο Νικολάι Μπουχάριν, θεωρητικός του μαρξισμού, ενώ η δίκη του είχε προκαλέσει παγκόσμιο ενδιαφέρον. Ήδη οι «καθαροί» Λέον Καμένεφ και Γκριγκόρι Ζινόβιεφ είχαν δικαστεί και καταδικαστεί για αντεπαναστατική δράση και τροτσκισμό κι εκτελέστηκαν.

Σε όλη τη διάρκεια των περιπλανήσεών του, ο Τρότσκι δεν έπαυε να διακηρύσσει ότι η Γ' Διεθνής είχε χρεοκοπήσει κι ότι υπήρχε ανάγκη να δημιουργηθεί η Δ' Διεθνής. Έγραψε δεκάδες βιβλία. Στις 20 Αυγούστου του 1940, του έκλεισαν το στόμα οριστικά.

(Έθνος, 19 και 26.8.1999) (τελευταία επεξεργασία, 17.3.2009)